

Պազարճեանի ուղղուած նամակով, հաւանաբար «Հայկական օրբան»ի թարգմանութիւնն է, ձօնուած Անիի փրէնչիս:

Կարգ մը անճշտութիւններ կան նաեւ անձնանուններու բառարանին մէջ:

Ինչպէս կը տեսնուի, եղածը մեծ բան մը չէ եւ հրատարակութիւնը յարգանքի յուզիչ տուրք մըն է բոցամառ ու բոցարծարծ Վարուժանի յիշատակին, եւ կը մաղթենք, որ նման հրատարակութիւններ շարունակուին լոյս ընծայուել հայրենի Ախաղճեմիայի կողմէ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ԴՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՊԵՐՃ ՍԱՊՊԱՂԵԱՆ

ՊԷՂԻՆՔ, 1986, 287 էջ:

Յաճախ պատահած է, որ հայագիտութեան այս կամ այն վաստակագործն արժեքաւոր ժառանգութիւնը անտիպ կամ զանազան պարբերականներու էջերուն մէջ մնացած ըլլայ: Պարբերաբար հրատարակ կ'ենլին այնպիսի արխատութիւններ, Հայրենիքի թէ Սփիւռքի մէջ, որ կը համայնքեն տուեալ ուսումնասիրողի մը առաւել կարեւոր գործերը, թանկագին նպաստ մը բերելով հետազոտողին եւ հետաքրքիր ընթերցողին:

Դրամագիտութիւնը, օրինակ, հայագիտութեան ճիւղ մըն է որ յարաբերաբար քիչ թիւով մշակներ ունեցած է հարիւր տարուան ընթացքին, հակառակ իր հակասական կարեւորութեան իրբեւ պատմագիտութեան օժանդակ տարր: Բողոքս զիտենք որ Հայրց հին պատմութեան մշուշոտ շրջաններուն, ուր շատ անգամ հետազոտողը կը կորսուի առասպելականին եւ պատմականին բախտնորուն մէջ, զը բանները յատուկ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն՝ ճշտելու համար այս կամ այն շրջանին իրական անջքերը:

Դրամագիտութեան շարքին, յիշատակելի անուն մըն է հանդուցեալ Պերճ Սապաղեանը, որուն գործերը վերջերս մէկտեղուեցան «Դրամագիտական հարցեր» խորագրով հատորին մէջ, զոր կազմած ու խմբադրած է հայէսպահայ բօխչի, գրող եւ մշակութային գործիչ՝ Թորոս Թորանեան: Գիրքին հրատարակութեան ծախսերը հոգացած են խմբադիրը եւ հեղինակի աղջականները:

Թորանեան տարիներու բեղմնատր վաստակ մը ունի հայ մշակութիւնը լաղան կալուածներու մէջ: Վաթսուռի կը հասնին իր թէ ուրիշներու հատորները, որոնք լոյս տեսած են իր միջոցներով: Մոյն հրատարակութեամբ իովպպէս մուսսոսթենէ փրկած է թանկարժէք ուսումնասիրութիւններու փունջ մը, որ նպաստ մը կը բերէ յայկական ուսմանց:

Գիրքը կը բացուի հրատարակչին յառաջաբանով, ուր կը տրուի Պերճ Սապաղեանի կենսագրական ղեմագրիչը: Անկէ վերջանալով, որ հանդուցեցաւը միտք ու

նեցած է զէրք մը Հրատարակել, բայց վերահաս մահը իրեն թոյլ չէ տուած իրապօրծել իր փափաքը:

«Վասն ներածականի» գլուխը կը ներկայացնէ դրամի պատմութիւնը, անոր ծագման պատճառները եւ դարգացումը:

Ա. մասը («Հայ-արարական դրամագիտութեան շուրջ») կը բերէ վաղ միջնադարեան շրջանին վերաբերող հարցերու պարզարանումը: Յատկապէս թանկագին է այս բաժինը, որովհետեւ քիչ են արբարդէտները եւ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրութիւններ կատարելու հնարաւորութիւնը առակելութեան մըն է միշտ: Մնջի կը թուի, սակայն, որ առաջին յօդուածը - այս բաժինը կը համարմբէ իրարմէ անջատ վեց յօդուածները - «Պատմական ակնարկ կիլիկիան վարդ մը դրամաներու վրայ իշուած Ամեայն Հայոց տիտղոսին շուրջ», իր բնոյթով եւ բովանդակութեամբ աւելի կը պատշաճէր Բ. մասին:

Արդարեւ, Բ. Մասը («Հայ դրամագիտութեան շուրջ») կը ներկայացնէ երեք յօդուածներ («Ղեկավարողի դիմտարներու թիւը Տիգրանակալի ճակատամարտին», «Տիգրան Գ.ի եւ Երատոյի արիւնասկսական կարգերու հարցին շուրջ», «Հեթում Ա.ի Հեթում-Չապէլ եւ երկնգուեան դրամներու մասին»), որոնցմէ առաջին երկուքը խօսուէ փաստ են, թէ ինչպէս կարելի է լուծել պատմագիտական խնդիրն հարցեր՝ դիմելով դրամներու օժանդակութեան:

Գ. մասը («Դասարտութեան դրամներ») 26 նիւթեր են, որոնք դասարտութեաներու հիմք ծառայած են: Պէտք է կարծել սակայն, որ անոնք անմշակ սեւագրութեաններ են, այլ կը հանդիսանան տեղեկութիւններու եւ վերլուծումներու խիտ մէկտեղում: Առաջին 15 հատուածները կը վերաբերին կիլիկիան դրամագիտութեան, 16րդը՝ արարական դրամներուն, 17-26րդը՝ Արաստեանեան հարլուտութեան: Թեմեւ նախնորքի էր երեք բաժինները ժամանակաբարձական կարգով դեմտեղել հատորին մէջ:

Դ. մասը («Նամակներ») կը խմբէ հեղինակին դրկած եւ ստացած նամակները, արժէքաւոր բոլորն ալ, ուր կը շօշափուին պատմագիտական եւ դրամագիտական հարցեր: Նամակներուն մէկ մասը խմբադրին կողմէ թարգմանուած է: Միտքերու փոխանակման աւելի կարգակցուած ընկալումի մը համար, թեմբեւ դերագրուածի էր նամակները Հրատարակել նամակագիրի կարգով: Թէեւ բաւական դժուար դործ էր, դուք էր կ'արժէր ծանօթագրել դանտեք՝ հայ դրամագիտութեան աշխարհին մօտէն հաղորդ շնորհ ընթերցողին՝ դէպքերու դէմքեր ճաննչցնելու համար:

Որպէս վերջաբան, թարգմանաբար տրուած է Հայկալի Հնագիտական Ընկերութեան նախագահ Սաստ Չալուրէլ Գրատարգիլի դրամ մահախօսակարներ, լոյս տեսած Հայկալի «Էլ Ճէմէհիթ» պետական պարտոնարթերթի 17 Յուլիս 1982ի թիւին մէջ, ուր լուսադրյա կ'արժեւորուի Պերճ Սարգսյանի դէմքը:

Գիրքը խմածքով Հրատարակուած է, դրաշարական թէ տպագրական տեսանկիւնէն: Աւելորդ էր ըլլար վերլուծական ցանկ մը:

Կը կրկնենք. այս հրատարակութիւնը շահ մըն է մեր բանասիրութեան ու մշակոյթի ուսումնասիրութեան համար, եւ շնորհակալ ենք խմբագրին, որ զայն հրատարակելու դերակատարը ընդհանրապէս չէր իջնուէ: Իցիւ թէ մարտաւ անձեք դանտէին, որոնք Միլիտարի հայագիտութեան այլ երախտաւորներու (աւանց կարկիներ լայն բանալու, մեր միտքը կու դան Հարկ Պէրպէրեանը, Յարութիւն Գիրբոտեանը եւ Արշակ Ալլոյսանեանը) անտիպ թէ մամուլի մէջ թարգմանած հարտարթիւնը փրկելին: